

U srpnju 2017. godine pravobraniteljica za osobe s invaliditetom uputila je Ministarstvu za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku preporuku na temu **deinstitucionalizacije i razvoja usluga podrške životu u zajednici**, sljedećeg sadržaja:

„Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom sukladno čl. 2. i 6. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07), ovlaštena je zalagati se za izgradnju cjelovitog sustava zaštite i promicanja prava i interesa osoba s invaliditetom, stoga Vam u nastavku upućujem preporuku koja se odnosi na razvoj usluga podrške životu u zajednici.

Deinstitucionalizacija i transformacija ustanova kao proces napuštanja modela zbrinjavanja osoba s invaliditetom u rezidencijalnim ustanovama s velikim brojem osoba uglavnom u izoliranim područjima, pretpostavlja jačanje drugih oblika podrške osobama s invaliditetom. Međutim, Ured pravobraniteljice kontinuirano zaprima pritužbe dugotrajno smještenih osoba s invaliditetom koje traže druge mogućnosti za svoj život, roditelja s invaliditetom kojima se s lakoćom predlaže izdvajanje njihovog djeteta jer nemaju podršku roditeljstvu niti ikakvih prikladnih usluga u zajednici; uvid u individualne okolnosti pojedinih dugotrajno smještenih osoba, kao i službeni podaci o pruženim socijalnim uslugama dokazuju da ustanove i dalje egzistiraju kao vodeći oblik „zbrinjavanja“ osoba s invaliditetom koje trebaju podršku. Istovremeno, i osobe s najtežim invaliditetom ne dobivaju odgovarajuću skrb, nego ih se upućuje na udomiteljske obitelji ili obiteljski dom.

Takav oblik zbrinjavanja osoba s invaliditetom u svojoj suštini nespojiv je s ostvarenjem ljudskih prava, o čemu se može konzultirati mnogobrojna stručna literatura i iskustva europskih zemalja. Zbog dugogodišnjih saznanja o niskoj kvaliteti skrbi, kao i kršenjima prava osoba smještenih u udomiteljstvu i obiteljskom domu, s namjerom da se ovi oblici skrbi detaljnije istraže u svjetlu poštivanja ljudskih prava odraslih osoba s intelektualnim i mentalnim oštećenjima, Ured pravobranitelja za osobe s invaliditetom proveo je istraživanje kvalitete udomiteljstva naziva „Poštivanje prava osoba s invaliditetom smještenih u udomiteljskim obiteljima i obiteljskim domovima“, čiji rezultati potvrđuju kršenje mnogobrojnih ljudskih prava osoba s intelektualnim i mentalnim oštećenjima.

Konačno, i Odbor za praćenje provedbe Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u svojim zaključnim preporukama Republici Hrvatskoj preporučio je obiteljske domove i udomiteljske obitelji ugraditi u proces deinstitucionalizacije, upravo zbog činjenice da smještaj u obiteljski dom i udomiteljsku obitelj ima u potpunosti karakteristike institucionalnog zbrinjavanja:

Neovisno življenje i uključenost u zajednicu (čl. 19.)

1. Odbor je zabrinut što nisu sve ustanove, poput manjih privatnih ustanova, Odjela za dugotrajnu skrb u psihijatrijskim ustanovama i udomiteljskih obitelji za odrasle osobe pokriveni planom deinstitucionalizacije.

2. Preporuka je Odbora da se u proces deinstitucionalizacije uključe sve ustanove za sve osobe s invaliditetom, kao i udomiteljske obitelji za odrasle osobe s invaliditetom.

Ustav Republike Hrvatske kao i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom obvezuju Republiku Hrvatsku na stvaranje mogućnosti da osobe s invaliditetom nisu obavezne živjeti bilo kojim nametnutim načinom života samo zbog svojeg invaliditeta, te na poduzimanje odgovarajućih mjera kako bi se osobama s invaliditetom olakšalo puno uživanje prava na uključenost u zajednicu i neovisno življenje. Sigurno je da najveći broj osoba s invaliditetom boravi u instituciji iz jednog jedinog razloga – nedostatka potrebnih usluga za podršku. Jer mi nismo učinili dovoljno.

Usluga organiziranog stanovanja u Republici Hrvatskoj ima sada već 20-godišnju primjenu. Iskustva korisnika usluge i njihove stručne podrške, pozitivna su. Jedan od djelatnika ustanove koje se transformirala rekao je sljedeće o mogućnostima da se u uvjetima institucije osigura život dostojan čovjeka bez obzira na svu kvalitetu stručnog rada: „*Sad sam uvjeren kako su mnogi naši postupci, radnje, tzv. terapije, razne grupne aktivnosti i slično, u većine korisnika stvarali otpor, ponekad i agresiju s mnogim licima, a možda i najgore, prepuštanje pasivnosti i bezvoljnosti, što je onda smatrano poželjnim i dobrim ponašanjem osobe prilagođene zatvorenom sustavu*“.

Štetni učinci dugogodišnje institucionalizacije na pojedinca vrlo brzo s prelaskom u organizirano stanovanje zamjenjuju jačanje vještina, sposobnosti i svijesti o vlastitim mogućnostima. Korisnik ustanove socijalne skrbi koji je nakon 6 godina života u instituciji započeo život u stanu uz povremenu podršku, na pitanje o razlikama jednog i drugog načina života, rekao nam je ovih dana: „*Gospođo, kako da vam velim...to je kao dan i noć, kao nebo i zemlja, kao oblak i sunce....*“!

Svi rizici, nedostatnosti i teškoće uočene u pružanju usluge organiziranog stanovanja ne moraju nužno izazivati sumnju u uspješnost organiziranog stanovanja kao oblika neovisnog života u zajednici uz podršku, već mogu ukazivati na nedovoljnu podršku tom sustavu. Kvalitetna podrška ima svoju cijenu, a prilikom ostvarivanja ljudskih prava pozivanje na ekonomsku računicu nije opravdano i štetno je tražiti od sustava organiziranog stanovanja da bude jeftiniji od institucionalne skrbi (iako sva istraživanja pokazuju da je to uistinu tako nakon što prestane paralelno funkcioniranje institucionalnih oblika).

Svi rizici i nedostatnosti usluge organiziranog stanovanja ne mogu umanjiti činjenicu da život u ustanovi za čovjeka nije prirodan, te da institucije za društvo predstavljaju „liniju manjeg otpora“. Ustanove se u samoj svojoj biti ne mogu popraviti, one čovjeku osiguravaju *čuvanje, njegu, prehranu, liječenje*...ali one nisu ustanovljene kao mjesto za zadovoljavanje različitih individualnih ljudskih potreba. U institucijama u Republici Hrvatskoj živi više tisuća osoba s intelektualnim i mentalnim oštećenjima koje imaju životnog potencijala za razvoj nekih sposobnosti, a kojima smo kao društvo osigurali samo *čuvanje i zaštitu*, umjesto onoga što smo im dužni osigurati – *podršku što samostalnjem životu*.

Širenje usluge organiziranog stanovanja posljednjih godina stagnira, unatoč činjenici da je ova usluga potvrdila potencijal u dostizanju zadanog standarda na području osiguranja uživanja ljudskih prava. U posljednje dvije pa i više godina nismo svjedočili da se još neka institucija transformirana u pružatelja usluge organiziranog stanovanja, da je ustanovljen još neki centar za usluge u zajednici, niti da je kroz sustav socijalne skrbi moguće osigurati različite oblike podrške osobama s invaliditetom i obiteljima u njihovom domu, sukladno individualnim potrebama.

Osobe s invaliditetom osjećaju u svojim životima sve pozitivne promjene u sustavima koji su za to nadležni, ali još intenzivnije osjećaju sva ograničenja zbog kojih nedostojno žive. Nakon dugog niza godina razvijanja svijesti o potrebi poštivanja ljudskih prava, nakon snažnih napora stručnjaka da model ljudskih prava implementiraju u svakodnevnom radu, zastrašuje i sama mogućnost da bi se zbog prepreka na koje se očekivano nailazilo u tom procesu i pod izgovorom nedostatka resursa, javne politike prema osobama s invaliditetom ponovo mogle

temeljiti na medicinskom modelu, paternalizmu i restrikcijama i u konačnici dokazanom kršenju ljudskih prava.

Skrb za čovjeka/korisnika, čovjeka/pomagača, čovjeka/stručnjaka treba biti u osnovi svih postupanja i svih odluka. Bez dovoljnog broja stručnjaka – niti jedan oblik skrbi neće biti kvalitetan. Bez dovoljno sustava potpore nema sigurnosti za obitelji i osobe s invaliditetom. Bez različitih fleksibilnih usluga nema života u zajednici za sve vulnerabilne skupine naših građana. Sustav socijalne skrbi koji je usmjeren na čovjeka (a čovjek je najveća vrijednost svakog društva), nužno mora usmjeriti svoja nastojanja na sve one procese koji će osobama s invaliditetom jamčiti dostojanstvo, sigurnost, neovisnost i slobodu izbora.

Obzirom na navedeno molimo sukladno čl. 9. i 10. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07) da nam dostavite informacije o sljedećem:

- Odluka o Planu deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. - 2016. (2018.) (NN, br. 36/11) definira zadaće i rokove za provođenje procesa deinstitucionalizacije, transformacije i prevencije institucionalizacije i razvoj izvaninstitucionalnih usluga i službi podrške u zajednici. Molimo da nas obavijestite o realizaciji Plana i njegovih ciljeva, posebno podatke o smanjenju broja smještenih osoba s intelektualnim i mentalnim oštećenjima u institucijama socijalne skrbi.
- Molimo da predočite aktivnosti i planove koji se odnose na širenje usluge organiziranog stanovanja – broj osoba trenutačno obuhvaćenih ovom uslugom, planovima širenja, korištenju sredstava iz EU fondova i ostale aktivnosti Ministarstva značajne za razvoj ove usluge. Zabrinjavaju podaci o nedopustivo slaboj iskorištenosti sredstava europskih socijalnih fondova namijenjenih socijalnom uključivanju.
- Molimo da nas izvijestite o drugim aktivnostima usmjerenim na širenje različitih socijalnih usluga za podršku neovisnom življenju osoba s invaliditetom, posebno usluge boravka, osobnog asistenta i usluga koje se osiguravaju korisnicima u njihovom domu.

Obaveza nam je utvrditi smjernice budućih politika Ministarstva te planove i aktivnosti za implementaciju odredbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom koje osobama s invaliditetom osiguravaju pravo na izbor, jednakost i nediskriminaciju, prava na pristup uslugama za potporu u njihovom domu i za uključenje u zajednicu, te za sprečavanje izolacije i segregacije iz zajednice.“